

**LOKALNE
DZIAŁANIA
TWÓRCZE**

Doświadczenia z programu
„Szkoła twórczych praktyk”

**CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ**

Tekst: Jan Bliźniak, na podstawie kursu edukacji kulturowej „Szkoly twórczych praktyk” pod redakcją Karoliny Giedrys-Majkut i Jana Bliźniaka

Opracowanie graficzne: Urszula Rojek

Centrum Edukacji Obywatelskiej 2023

Publikację sfinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Wstęp

Kiedy w zespole programu „Szkoła twórczych praktyk” przygotowywaliśmy kurs edukacji kulturowej, zależało nam na kilku elementach. Chcieliśmy, aby zawarte tam treści były praktyczne i możliwe do wykorzystania w różnych okolicznościach. Staraliśmy się też zachęcić nauczycieli i nauczycielki do realizacji projektów społeczno-artystycznych, które byłyby ciekawe i angażujące dla młodzieży.

Na tej ostatniej kwestii skupimy się w niniejszej publikacji. Bogatsi o doświadczenie pełnego roku obserwowania i wspierania projektów szkolnych, wyszczególniliśmy kilka istotnych rzeczy, które pomogą w przeprowadzeniu działań społeczno-artystycznych z grupą młodzieży. Zebrane przez nas wskazówki i dobre praktyki przydadzą się przy realizacji projektów uczniowskich, ale można je również zastosować przy planowaniu i koordynowaniu mniejszych aktywności.

Co ważne, chodzi tu właśnie o działania jednocześnie artystyczne i społeczne. Poprzez działania twórcze i zgłębianie świata kultury zapraszamy młodzież do lepszego poznawania lokalnego otoczenia oraz do podejmowania społecznej aktywności i prób artystycznego przetworzenia osobistego spojrzenia na to, co jest wokół. Zachęcamy więc do wychodzenia na zewnątrz – klasy i szkoły, jak również własnej bańki towarzyskiej czy strefy komfortu. Jednocześnie nasze działania wspierają rozwój wewnętrzny uczniów i uczennic, chociażby w ramach kompetencji społeczno-emocjonalnych.

Przedstawione wskazówki i dobre praktyki zostały wypracowane w trakcie dyskusji z mentorkami kursu edukacji kulturowej, uznanymi ekspertkami w dziedzinie pracy ze sztuką i lokalnymi społecznościami: Dorotą Cieślik, Joanną Klimczak, Małgorzatą Minchberg i Edytą Ołdak, a także na warsztatach z uczestniczkami kursu podczas finału programu na konferencji OtwórzMY! w czerwcu 2023 roku.

Zachęcamy do podejmowania działań twórczych, które pomogą uczniom i uczennicom lepiej poznać lokalne otoczenie i społeczność. W ten sposób najpełniej udaje się połączyć edukację kulturową i obywatelską, co sprzyja twórczemu rozwojowi młodzieży oraz jej zaangażowaniu w aktywne dbanie o dobro wspólne.

ZESPÓŁ „SZKOŁY TWÓRCZYCH PRAKTYK”

Realizacja projektu społeczno-artystycznego. Praktyczne wskazówki

W „Szkole twórczych praktyk” zachęcaliśmy uczestników i uczestniczki do przeprowadzenia z młodzieżą projektów społeczno-artystycznych. Jak nazwa wskazuje, składają się one z dwóch istotnych komponentów. Pierwszy – społeczny – zakorzenia proces w codziennym doświadczeniu, także pozaszkolnym, pobudza do wyjścia na zewnątrz i lepszego poznania sąsiadów i sąsiadek oraz regionalnej historii, wreszcie – zaprasza do interwencji w zastaną rzeczywistość, do zainicjowania zmiany. Drugi komponent – artystyczny – wskazuje na wykorzystanie artystycznych narzędzi do obserwacji otoczenia oraz sposobu ekspresji – formy, jaką przybierze rezultat projektu.

Mentorka kursu edukacji kulturowej Małgorzata Minchberg wskazuje, **co czyni projekt społeczno-artystyczny skutecznym:**

- wkomponowanie strategii działań w otoczenie;
- interaktywność uczestników z otoczeniem, dzięki czemu dokona się wymiana w dialogu społecznym;
- zasada „tu i teraz”, czyli aktualizowanie kierunków działań na poszczególnych etapach;
- wdrażanie naprzemienne pracy grupowej i indywidualnej, aby wykorzystać maksymalnie zasoby grupy i jej członków oraz aby oddawać im sprawczość;
- interdyscyplinarność, która zapewni szerokie pole eksploracji i wielość doświadczeń wszystkim uczestnikom.

Przygotowywanie rabatki Wisławy Szymborskiej, Liceum Ogólnokształcące w Zespole Szkół w Sokółce, zobacz film z projektu: vimeo.com/840036573

Realizacja projektu twórczego w programie „Szkoła twórczych praktyk” została podzielona na trzy etapy:

1. Rozejrzyj się

2. Porozmawiaj

3. Opowiedz

Każdy z nich obejmował inny ważny aspekt procesu twórczego. **Najpierw uczniowie i uczennice mieli przyrzeć się uważnie okolicy w poszukiwaniu ciekawych tematów.** Mogli to zrobić poprzez diagnozę lokalną lub – jeśli nie mieli takiej możliwości – drobniejsze działania pogłębiające wiedzę o otoczeniu. Kilka z nich proponujemy na końcu publikacji.

Następnie młodzież szukała osób, które w istotny sposób mogły ją wesprzeć w pogłębieniu wiedzy na wybrany temat lub w samej realizacji projektu. Młodzież nagrywała wtedy wywiady i nawiązywała współpracę z lokalnymi partnerami. Na koniec tworzone dzieło – opowiadano wybraną historię za pomocą środków artystycznych. Na ostatnim etapie należało też zaprezentować efekty projektu w szkole i/lub lokalnej społeczności.

Do rozmowy o kluczowych elementach tych trzech etapów zaprosiliśmy nauczycielki i ekspertki edukacji kulturowej – spotkanie odbyło się podczas konferencji OtwórzMY! w ramach podsumowania programu „Szkoła twórczych praktyk”. Na tej podstawie powstały rekomendacje oparte na doświadczeniu osób realizujących projekty z uczniami i uczennicami.

Finał programu „Szkoła twórczych praktyk” podczas konferencji OtwórzMY!, fot. Noel Kotela, zobacz relację z wydarzenia: kultura.ceo.org.pl

Jak znaleźć ciekawy temat na działanie twórcze?

Do najbardziej inspirujących metod uczestniczki spotkania zaliczyły **zgłębienie miejscowych legend, storytelling wokół przedmiotów oraz fotografie**. Co ważne, poprzez każdy z tych pomysłów można opowiedzieć i o przeszłości, i o teraźniejszości. Chociażby w przypadku legend chodzi nie tylko o dawne historie, ale też nie mniej barwne, powtarzane z ust do ust anegdoty czy podszyte magią interpretacje współczesnych osób i zdarzeń.

Podobnie budowanie historii wokół przedmiotów może się odbywać na wiele sposobów. Ciekawym punktem wyjścia jest analiza przedmiotu z przeszłości, który bezpośrednio wiąże się z lokalną historią. Tego typu poszukiwania same w sobie mogą stanowić temat na artystyczne przedstawienie. Bardzo inspirujące okazuje się też stworzenie historii do przedmiotów współczesnych o nietypowym wyglądzie, zastosowaniu lub nietypowej cesze związanej z lokalnym otoczeniem.

Poza tym fotografie nie tylko pokazują, jak dawniej wyglądało dane miejsce, lub stanowią reporterską dokumentację współczesnego zagadnienia, ale czasem pokazują też mniej typową perspektywę, zwracają uwagę na zapomniany detal albo przedstawiają osobę, której historię warto odkryć. Wśród innych pomysłów na poszukiwanie ciekawego tematu znalazły się rozmowy z mieszkańcami okolicy, kwerenda w miejskim archiwum, artykuły z prasy lokalnej, a także zgłębienie dziejów i/lub teraźniejszości konkretnego miejsca.

Jest takie miejsce..., film Zespołu Szkół Ekonomicznych w Mińsku Mazowieckim, zobacz filmy o ważnych lokalnych sprawach: kultura.ceo.org.pl

Jak znaleźć partnera do projektu?

Ważnym elementem realizacji projektu szkolnego jest podjęcie współpracy z partnerem zewnętrznym. Dzięki temu rozszerza się zakres tego, co i jak można zrobić. Ponadto, prowadząc współpracę przy aktywnym, a w starszych klasach wiodącym udziale młodzieży, rozwija ona kompetencje komunikacyjne, które przydadzą się potem w życiu zawodowym.

Partnerstwo przynosi konkretne korzyści dla obu stron: wymianę zasobów i wiedzy, dotarcie z przekazem lub ofertą do nowych grup, poznanie odmiennych perspektyw oraz odkrycie nowych możliwości działania. Uczestniczki podsumowania zwróciły uwagę, że można poszukiwać partnerów różnego rodzaju: medialnych, zapewniających wsparcie rzeczowe lub finansowe, merytorycznych, dysponujących konkretnym zasobem (np. salą, sprzętem) lub organizacyjnych.

W pozyskaniu partnera pomoże kilka elementów. **Po pierwsze, warto oprzeć się na bliskim kręgu kontaktów – własnych lub młodzieży i jej rodziców.** Nawiązanie partnerstwa w ten sposób często pozwala ominąć skomplikowaną drogę biurokratyczną czy rozbudowaną korespondencję.

Jeśli jednak konieczne jest podjęcie ścieżki oficjalnej, **warto przygotować prezentację, która uwzględni, co i jak grupa chce osiągnąć, na czym ma polegać wsparcie partnera i jakich korzyści może on oczekiwać.** Nawet przy nawiązywaniu mniej formalnego partnerstwa realizacja takiej prezentacji może być ciekawym ćwiczeniem dla grupy.

Wiele instytucji publicznych oraz fundacji przyznaje granty również na drobne działania. Nawet niewielkie wsparcie finansowe może zupełnie zmienić skalę szkolnego projektu i doprowadzić do tego, że stanie się on ważnym lokalnym przedsięwzięciem.

Jak utrzymać motywację w grupie?

Zwłaszcza przy długich projektach motywacja w zespole okresowo spada. To naturalny proces i nie należy go traktować jako błędu w prowadzeniu grupy. Tym niemniej można znaleźć kilka sposobów na zyskanie wysokiej motywacji wśród młodzieży już na początku, a potem podtrzymywanie jej na poziomie, który umożliwi ukończenie projektu.

Przede wszystkim **projekt powinien dotyczyć tematu, który rzeczywiście interesuje młodzież.** Dlatego tak ważne jest, aby uczniowie i uczennice sami

starali się go znaleźć i mieli prawo do ostatecznej decyzji, czym chcą się zająć. Następnie **należy zadbać o wypracowanie dobrych kanałów komunikacji**, aby wszyscy byli włączeni w rozmowę o projekcie, a jego realizacja mogła przebiegać przy bardzo ograniczonym udziale nauczyciela lub nauczycielki.

Bardzo ważny jest też **podział zadań**, aby każdy zajmował się tym, w czym czuje się szczególnie dobrze, wiedział, co ma robić, i ponosił za to odpowiedzialność. Tutaj również podziału może dokonać sama młodzież. Jej wpływ na organizację pracy służy nie tylko wzmocnieniu poczucia sprawczości, ale także kruszy barierę uczeń–nauczyciel. Ważne, żeby udało się zbudować partnerskie relacje dorosłego z młodzieżą.

Wreszcie w trakcie realizacji projektu **warto pamiętać o świętowaniu drobnych sukcesów** czy ukończenia kolejnych etapów pracy. W utrzymaniu motywacji może pomóc organizacja aktywności poza szkołą: spotkań z ekspertami, warsztatów, wycieczek itp.

Zapłątani w naszym mieście, film Zespołu Szkół Techniczno-Usługowych w Trzebini, zobacz projekty dotyczące pasji młodzieży: kultura.ceo.org.pl

Jak ciekawie opowiedzieć lokalną historię?

Nawet najciekawsza lokalna opowieść nie obroni się sama – należy ją przedstawić w formie, która najlepiej odda jej charakter, sens, przesłanie. W „Szkołe twórczych praktyk” szczególną uwagę poświęcamy dwóm formom: **filmowi dokumentalnemu i reportażowi multimedialnemu**. Pierwsza z nich jest współcześnie szeroko dostępna. Wystarczy smartfon i kilka aplikacji. Film pozwala zbudować spójną narrację, wzmacnia kompetencje techniczne młodzieży, jak również ich zrozumienie dla natury i konstrukcji opowieści.

Reportaż multimedialny ćwiczy z kolei umiejętności dziennikarskie oraz pozwala włączyć w narrację rozmaite elementy: grafiki, zdjęcia, nagrania audio i wideo. Taka patchworkowa forma umożliwia wykorzystanie różnych umiejętności i zainteresowania członków i członkiń grupy projektowej.

Nauczycielki podczas finału „Szkoły twórczych praktyk” sporo uwagi poświęciły wykorzystaniu tych form do opowiadania o przeszłości. Nic dziwnego, w poszukiwaniu ciekawego materiału młodzież często rozmawiała z seniorami. Z jednej strony uczniowie i uczennice wsłuchiwali się w opowieści o przeszłości, z drugiej – porównywali doświadczenia różnych pokoleń. Właśnie porównanie przeszłości z teraźniejszością nauczycielki wskazały jako jeden z ciekawych sposobów budowania narracji. Drugim był kontrast, pokazanie różnic. Zaproponowały też atrakcyjną dla młodzieży formę rekonstrukcji historycznej – odtworzenia przeszłości.

Jedno miasto – różne pokolenia, film Szkoły Podstawowej nr 1 w Koluszkach, zobacz inne filmy o spotkaniach międzypokoleniowych: kultura.ceo.org.pl

Ta ostatnia metoda przedstawienia zdarzeń uzmysławia, że nie tylko zamknięta forma filmu czy tekstu może być opowieścią. Również spektakl czy performance w przestrzeni miasta stanowią sposób na opowiedzenie o ważnym dla młodzieży temacie. Poprzez zakorzenienie w przestrzeni mogą one też szczególnie mocno wpłynąć na budowanie więzi z lokalnością.

Co istotne, każda opowieść zrealizowana w projekcie uczniowskim powinna na koniec „wyjść do ludzi”. Prezentacja projektu może przyjąć rozmaite formy i być skierowana do różnych grup. Szczególnie cennym doświadczeniem jest zorganizowanie przez uczniów i uczennice prezentacji poza murami szkoły, np. w miejskim domu kultury. W przypadku projektów zakorzenionych w lokalnej społeczności finał powinien odbywać się przy udziale mieszkańców i mieszanek okolicy.

Prezentacja projektu *Dziadki i bajtle* dla seniorów, bohaterów i bohaterek zrealizowanego filmu, oraz uczniów i uczennic. Podczas spotkania odbyły się również warsztaty cyfrowe oraz wystawa prac hafciarskich Matyldy Gembczyk, z których część została wykorzystana w filmie, I Liceum Ogólnokształcące w Tarnowskich Górach, fot. Małgorzata Bańczyk, zobacz relację z wydarzenia: sempa.pl

Działania twórcze z młodzieżą. O czym warto pamiętać

W realizacji projektów część grup szkolnych wsparły mentorki – ekspertki i praktyczki edukacji kulturowej. Miały one unikalną możliwość przyjrzenia się z zewnątrz dynamice pracy każdego zespołu przy jednoczesnym zaangażowaniu w doprowadzenie projektu do końca oraz bieżącej współpracy z nauczycielami i nauczycielkami. Pod koniec wspólnych działań poprosiliśmy mentorki o podzielenie się swoimi przemyśleniami, z których złożyliśmy listę wskazówek, jak prowadzić projekt, by okazał się owocny i ciekawy oraz dawał uczniom i uczennicom jak najwięcej twórczej przestrzeni.

Wyjście z trybu szkolnego

Realizacja projektu to nie lekcja. Nie wymaga spełnienia punktów podstawy programowej ani sprawdzania wiedzy. Nie potrzeba do tego szkolnych ławek, projekt można prowadzić przy mniejszej dyscyplinie i w swobodniejszej atmosferze. Przede wszystkim jednak nie powinien on powielać schematu. Czasem kusi, by z kolejnymi klasami powtarzać model wypracowany we wcześniejszych latach. Tyle że każdy projekt jest zawsze otwarciem na doświadczenie czegoś nowego, zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli.

Uczeń jako partner w projekcie

Projekt uczniowski, jak nazwa wskazuje, opiera się na inicjatywie i zaangażowaniu uczniów i uczennic. To oni są wiodącymi organizatorami i wykonawcami projektu. Dlatego ich relacja z opiekunem czy opiekunką zespołu powinna być bardziej partnerska niż w przypadku szkolnej lekcji. Ważnym zadaniem nauczyciela lub nauczycielki jest więc zadbanie o to, by młodzież miała poczucie wpływu, a co za tym idzie – wycofanie się z działania, koordynowania czy kontrolowania zadań poprzez oddanie możliwie największego pola uczniom i uczennicom.

Odpuszczenie jest kreatywne

Podczas realizacji projektu ważna jest organizacja pracy – jej dobre zaplanowanie. Przy działaniach twórczych nie ma jednak sensu kurczowo trzymać się planu. Czasem warto z czegoś zrezygnować i podążać nową ścieżką, która okaże się bardziej rozwijająca i inspirująca. Najważniejsze, by uczniowie sami ją wybrali i chcieli nią podążać. Czy może to spowodować, że projektu nie uda się ukończyć? Oczywiście. Doprowadzenie projektu do końca pozostaje jednak odpowiedzialnością uczniów i uczennic, a nieukończenie go również stanowi cenne doświadczenie.

Po burzy wychodzi słońce

Realizacja projektu jest zwykle działaniem dodatkowym i przez to często schodzi na dalszy plan. Uczniowie i uczennice przygotowują się do klasówek i egzaminów, a nauczyciele i nauczycielki gonią program, dlatego trudno utrzymać motywację każdej z osób zaangażowanych w projekt. Sprawy w kolejnych tygodniach stają w miejscu i nikt nie ma zapału pociągnąć ich naprzód. Momenty zwątpienia pojawiają się przy projektach niemal zawsze. Można się na nie przygotować – poprzez odpowiednie planowanie, dbanie o dobre relacje w grupie, pozytywną informację zwrotną – ale ciężko ich uniknąć. Z tego powodu tak ważne jest zachowanie optymizmu. Trudności są i będą, lecz należą one do części doświadczenia projektowego.

4 sposoby na twórcze poznawanie lokalnego otoczenia

Uważne rozglądanie się po okolicy jest często pierwszym etapem działania społeczno-artystycznego. Na koniec proponujemy kilka prostych sposobów na zbadanie lokalnego otoczenia. Przydadzą się w różnych okolicznościach – mogą być punktem wyjścia do rozbudowanego projektu, jak też zamkniętą aktywnością, która wyostrezy spojrzenie młodzieży i zachęci do refleksji nad zaobserwowanymi rzeczami.

„Lumierówki”

To krótkie zadanie filmowe jest dobrym ćwiczeniem spostrzegawczości i filmowego zmysłu, a także ma w sobie ekscytujący element losowości. Zainspirowane pierwszymi filmami braci Lumière klipy polegają na nakręceniu 50-sekundowego ujęcia kamerą ustawioną w jednym miejscu.

Etapy zadania:

1. Uczniowie i uczennice indywidualnie wybierają charakterystyczne miejsca w swojej okolicy.
2. Starannie dobierają kadr, aby nakręcony materiał najlepiej oddawał charakter, klimat i znaczenie tego miejsca.
3. Stawiają kamerę (telefon) w jednym miejscu. Uwaga! Podczas kręcenia nie można poruszać kamerą, ujęcie musi być statyczne.
4. Na koniec wspólnie oglądają wykonane „lumierówki”. Dyskutują, co udało się nagrać, dlaczego wybrali właśnie te miejsca, czy udało się nakręcić coś niespodziewanego i co nagrane ujęcia mówią o lokalnym otoczeniu.

Kram lokalnych historii

Wiele o historii i współczesności lokalnego otoczenia można się dowiedzieć dzięki zwykłym przedmiotom. Zadanie polega na uważnej obserwacji domowych przedmiotów, aby udało się wydobyć z nich informacje o dziejach najbliższej okolicy.

Etapy zadania:

1. Uczniowie i uczennice szukają w domach przedmiotów, które w jakikolwiek sposób wiążą się z ich najbliższym otoczeniem, np. pocztówek, lokalnych produktów, dokumentów, pamiątek rodzinnych.
2. Każdy przynosi do szkoły jeden przedmiot. Wszystkie zostają wyłożone na jednym stole – ladzie.
3. Młodzież analizuje przedmioty, np. za pomocą karty przedmiotu. Następnie wspólnie próbuje ułożyć z nich sieć skojarzeń – kładzie obok siebie przedmioty tak, aby zawsze było między nimi jakieś powiązanie.
4. Uczniowie i uczennice przekładają materialną sieć skojarzeń na mapę myśli. Rozważają, czy w pełni opisuje ona ich lokalną rzeczywistość. Jeśli dostrzegają braki, uzupełniają je i zastanawiają się, jakie przedmioty mogłyby te nowe elementy symbolizować.

Sonda uliczna

Poznanie najbliższej okolicy zawsze musi się wiązać z rozmową. Inaczej wiele rzeczy pozostanie ukrytych lub zaprezentowanych tylko z jednej perspektywy. Wiele tematów wymaga oczywiście pogłębionej rozmowy, ale szybka sonda uliczna również stanowi świetny materiał do dyskusji i przemyśleń.

Etapy zadania:

1. Młodzież określa temat sondy. Decyduje, czy chce poznać fakty, czy wrażenia; czy chce się czegoś dowiedzieć o miejscach, czy o ludziach; czy interesuje ją przeszłość, teraźniejszość, a może przyszłość.
2. Uczniowie i uczennice wymyślają pytania. Ważna jest decyzja, ile pytań zadać. Ponadto należy tak je sformułować, by umożliwiały krótką, ale treściwą odpowiedź. Na tym etapie trzeba też zdecydować, ile osób przepytac i według jakiego klucza.
3. Młodzież przeprowadza sondę. W miarę możliwości warto ją nagrać, pozyskawszy wcześniej zgodę od przepytanych osób na wykorzystanie wizerunku.
4. Na koniec wszyscy razem analizują odpowiedzi (czy było w nich coś niespodziewanego? które zrobiły największe wrażenie i dlaczego? co mówią one o lokalnej społeczności?). Jeśli materiał był nagrywany, z najciekawszych odpowiedzi można zmontować klip.

Z lotu ptaka

Często wystarczy zmienić perspektywę, by w nawet dobrze znanej okolicy odkryć coś nowego. W poprzednich zadaniach młodzież głównie skupiała się na szczegółach, tym razem przyjrzy się otoczeniu z oddali. Ćwiczenie opiera się na spostrzegawczości i zapamiętywaniu, może też służyć na zajęciach z rysunku.

Etapy zadania:

1. Uczniowie i uczennice wyszukują najwyższy dostępny punkt w okolicy. Może to być szczyt wzgórza, wieża widokowa kościoła czy ratusza, ostatnie piętro budynku itp.
2. Całą klasą lub w mniejszych grupach odwiedzają ten punkt i rozglądają się po okolicy. Nazywają miejsca i obiekty, które znają. Każdy stara się też wypatrzeć przynajmniej jeden budynek lub element krajobrazu, który widzi po raz pierwszy w życiu. Jeśli są do tego warunki, młodzież może też spróbować zrobić szkic panoramy. Nauczyciel robi natomiast jej zdjęcie.
3. W klasie uczniowie i uczennice z pamięci odtwarzają oglądany widok. Rysują tyle, ile zdołali zapamiętać, ze szczególnym uwzględnieniem miejsc, które znają, i tych, których wcześniej nie widzieli. Następnie porównują rysunki ze szkicami zrobionymi na miejscu i/lub zdjęciem nauczyciela.
4. Uczestnicy ćwiczenia dyskutują, co udało im się zapamiętać i dlaczego. Dzielą się wrażeniami z oglądania okolicy z góry. W domu szukają informacji o miejscach, które widzieli po raz pierwszy.